

Оцінка висновку експерта судом у кримінальному провадженні: теоретичні та прикладні аспекти у світлі судової практики

Дар'я Барбаш,

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7814-9620>,
e-mail: d.barbash@khai.edu

Розглянуто оцінку судом висновку експерта у кримінальному провадженні під кутом безпосередності його дослідження у судовому засіданні та необхідності надання оцінки такого висновку зі сторони суду у своєму рішенні.

Ключові слова: оцінка висновку експерта; судовий розгляд; кримінальне провадження.

Expert's Conclusion Evaluation by the Court in Criminal Proceedings: Theoretical and Practical Aspects from the Case Law Point of View

Daria Barbash

The report examines phenomenon evaluation of expert's conclusion by the court in criminal proceedings, considering immediacy of its examination in a court session and necessity of assessing such a conclusion by the court in its decision.

Keywords: expert's conclusion evaluation; hearing; criminal proceedings.

Під час розгляду сучасного стану розслідування кримінальних проваджень стає зрозумілим широке використання спеціальних знань у процесі доказування обставин злочину, що реалізується за допомогою проведення різноманітних судових експертиз.

Згідно з інформацією, опублікованою Управлінням експертного забезпечення правосуддя Мін'юсту України, протягом 2-го кварталу 2023 р. науково-дослідні установи судових експертиз Мін'юсту України провели 30791 судову експертизу та експертне дослідження, із яких 25948 — у кримінальних провадженнях і справах про адміністративні правопорушення [1]. Тому очевидно, що судових експертиз у кримінальних провадженнях проводять значно більше, ніж у цивільних, господарських та адміністративних.

Відповідно до ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) [2] суддя належить до переліку суб'єктів кримінального провадження, на яких покладено обов'язок оцінки доказів. Ураховуючи, що судовий розгляд є вирішальним етапом для більшості кримінальних проваджень, оцінка суддею висновку експерта як доказу у кримінальній справі має неабияке значення для прийняття остаточного рішення.

Оцінка висновку експерта — це складний процес, зміст якого переважно залежить від виду експертизи, об'єктів, використаних методів дослідження [3, с. 59]. Діяльність із оцінки висновку експерта за своїм змістом є логічним, розсудливим процесом думки [4, с. 140].

У наукових джерелах розрізняють кілька аспектів оцінки висновку експерта: 1) оцінка безпосереднього висновку експерта як процесуального акту з метою з'ясувати правильність проведення дослідження; 2) оцінка встановлених висновком експерта фактів шляхом зіставлення з іншими зібраними доказами для визначення ступеня повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевірки процесуальних вимог призначення і проведення експертизи, достовірності отриманих експертом результатів [5, с. 355—356].

Ураховуючи, що жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України), висновок експерта оцінюють за тими самими критеріями, як і інші докази у кримінальному провадженні, а саме за внутрішнім переконанням суду, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, із точки зору належності, допустимості, достовірності [6, с. 88].

Слід зазначити, що саме внутрішнє переконання виводить оцінку висновку експерта до категорії суб'єктивних суджень судді та формується зокрема шляхом трансформації сумнівів у переконаність. Своєю чергою такий процес починається із дослідження суддею висновку експерта як доказу в судовому засіданні, що беззаперечно відповідає засаді безпосередності дослідження доказів, закріпленій у ст. 23 КПК України [6, с. 100].

Недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження: презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Тому засада безпосередності виступає необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду, недотримання її судом, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст. 86 КПК України, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані при постановленні судового рішення судом, крім випадків, передбачених КПК, а отже судові рішення відповідно до ст. 370 КПК України не може бути визнано законним та обґрунтованим і згідно з ч. 1 ст. 412 КПК України підлягає скасуванню.

Така правова позиція щодо обов'язковості безпосереднього дослідження доказів судом є сталою та міститься зокрема у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 р. у справі № 398/381/16-к (провадження № 51-6258 км 18). Цією постановою Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду з причин, зокрема, недотримання вимог засади безпосередності дослідження доказів. Окремо у своїй постанові Верховний Суд також наголосив на ненаданні судом оцінки висновку експерта [7].

Досліджуючи явище ненадання оцінки висновку експерта у рішенні суду, слід зазначити, що він є одним із найскладніших для розуміння в силу застосування спеціальних знань при його виготовленні.

У слідчих органах і судах досить поширеною є беззастережна довіра до висновку експерта, завищена оцінка його доказового значення. Уважають, що якщо він базується на точних наукових розрахунках, то й не може бути будь-яких сумнівів в його правдивості. 82 % опитаних слідчих і 74 % суддів вважають висновок експерта більш вагомим джерелом доказів порівняно з іншими джерелами. Ця обставина обумовлена суб'єктивними й об'єктивними причинами. До перших належить надмірна довіра слідчого, судді до судового експерта як неупередженої обізнаної особи (тим більш, якщо вона — співробітник спеціалізованої державної судово-експертної установи або служби), до других — реальна неможливість повної оцінки висновку (особливо в частині наукової обґрунтованості експертного дослідження) учасником процесу, який не має спеціальних знань у необхідному обсязі [5, с. 357—358].

Ураховуючи, що дуже часто висновок експерта не підлягає сумніву, оцінка такого доказу судом може зводитися до перевірки дотримання фактичних вимог щодо форми, суб'єкта проведення експертизи, наявності висновків та їх відповідності поставленим перед експертом питанням. Одночасно сам текст експертизи може просто копіюватися до вироку суду.

Це є неприпустимим в умовах сучасного здійснення правосуддя, відтак надання оцінки висновку експерта у рішенні суду є обов'язковою вимогою для визнання його законним, обґрунтованим і вмотивованим відповідно до вимог ст. 370 КПК України.

Аналогічну правову позицію дотримує Верховний Суд, ustalена судова практика якого неодноразово свідчила про необхідність надання належної оцінки висновку експерта в рішенні суду. Наприклад, у своїй постанові від 19.07.2023 р. у справі № 334/22/19 (провадження № 51-2412 км 23) Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду скасував ухвалу апеляційного суду та призначив кримінальне провадження до нового розгляду, зокрема, з підстав ненадання апеляційним судом висновку експерта, оскільки експертиза проведена за результатами слідчого експерименту відповідно до доктрини плодів отруєного дерева [8].

Тому надання оцінки висновку експерта судом під час розгляду кримінального провадження є складним, логічним, розсудливим, комплексним процесом, який починається з безпосереднього дослідження такого висновку в судовому засіданні відповідно до ст. 23 КПК України. Надання належної оцінки висновку експерта в рішенні суду є обов'язковою умовою для визнання такого рішення законним, обґрунтованим і вмотивованим відповідно до вимог ст. 370 КПК України, а відсутність такої оцінки тягне за собою скасування зазначеного рішення.

Перелік джерел посилання

1. Міністерство юстиції України : веб-сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/2-kvartal-2023-roku> (дата звернення: 03.09.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
3. Меленевська З. С., Садченко О. О. Оціночна діяльність експерта-почеркознавця як основний компонент діяльності судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 2 (16). С. 58—66.
4. Полякова О. П. Исследование и оценка адвокатом экспертного заключения. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 137—145.
5. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. С. 560.
6. Filipenko N., Barbash D. Formation Of Inner Conviction When Evaluating An Expert Conclusion As A Source Of Evidence In Criminal Proceedings By The Judge. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2022. No 2 (6). Pp. 85—102. DOI: 10.32353/acfs.6.2022.07 (дата звернення: 03.09.2023).
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 р. у справі № 398/381/16-к (провадження № 51-6258 км 18) / Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722349> (дата звернення: 03.09.2023).
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 19.07.2023 р. у справі № 334/22/19 (провадження № 51-2412 км 23) / Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112406068> (дата звернення: 03.09.2023).

Розумність строків у кримінальному провадженні: актуальні питання

Олег Баулін,

канд. юрид. наук, доц., Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-1955>, e-mail: baulin_ov@ukr.net

Розглянуто актуальні питання забезпечення розумних строків під час здійснення кримінального провадження в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування; засади кримінального провадження; процесуальні строки; розумність строків; розумний строк.

Reasonableness of Timelines in Criminal Proceedings: Current Issues

Oleg Baulin

This paper examines the current issues related to ensuring reasonable timelines during the conduct of criminal proceedings in Ukraine.

Keywords: pre-trial investigation; criminal proceedings principles; procedural timelines; reasonableness of timelines; reasonable timeframe.

Розумність строків є однією із засад, якій мають відповідати зміст та форма кримінального провадження (п. 21 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*)) [1]. Вона спрямована на забезпечення швидкого